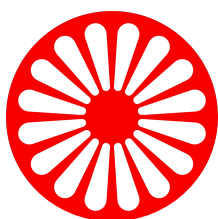

Приобщаване на ромите чрез образование

Позиция / стратегически документ за изразяване на амбицията на ЕС: Образование на ромите 2018-2028

представена по време на международната среща на проект "Ромски посланик", Брашов, Румъния през юли 2018 г.

Проектът "Интеграция чрез обмен на опит в обучението на младежи ромски" (**Ромски посланици**) е едногодишна инициатива за младежки обмен на опит

финансирана от Програма "Еразъм +" и Център за международно сътрудничество в образованието (DZS) от Чешката република номер 2017-3-CZ01-KA205-046733

Целта на действието е да се проучи, анализира и обмени опит между експерти, медиатори и учители в областта на възможностите за образование и заетост на ромите.

Проектът има за цел да подготви стратегически документ за приобщаването на ромите чрез образование и ръководство за обучение на ромски медиатори в трудовата заетост

В проекта участват Komunikujieme o.p.s. (Чешката република) **кандидати за проекта**

партньори са eduACT (Гърция), **Asociatia MERGI INAINTE** (Румъния), **UC Limburg** (Белгия), **INSTITOYTO PSYCHOKOINONIKIS ANAPTYXIS** (Гърция), **OECON GROUP** (България), **Rinascita Sociale Salam House** (Италия), **JOVENES HACIA LA SOLIDARIDAD Y EL DESARROLLO** (Испания), **Thirst for Life Association** (България) и **Qendra UET** (Албания).

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. Въведение	р.3
2. Пречки пред училищното образование	р. 7
3. Стълбове за подкрепа на ромското младежко образование	р. 9
4. Гарантиране, че институционалните и финансови похвати на националните политики се прилагат на местно равнище	р. 14
5. Създаване на синергии между програмата за правата на човека и програмата за икономическа ефективност	р. 16
6. Наблягане на централната роля на ромското участие	р. 16
7. ПАРТНЬОРСТВА ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА ТОВА, КОЕТО РАБОТИ	р. 18
8. Препоръки	р. 20
9. Заключение	р. 20

ВЪВЕДЕНИЕ

Резултатите от проучването за 2011 г. в 11 държави-членки на ЕС и проучването на ЕС MIDIS 2016 FRA, обхващащо 9 държави-членки на ЕС, потвърждават, че до голяма степен ромските деца изостават в образователните постижения и показват значителна разлика между ромските и неромските деца, посещаващи училище. Въпреки усилията за разширяване и подобряване на образованието за ромските деца през годините, 50% от ромските деца в Европа не успяват да завършат основно образование и само една четвърт завършва средно образование. Участието в образованието спада значително след задължителното образование, където само 15% от младите роми имат завършен горен курс на средно образование или професионално образование. Нивата на неграмотност сред младите роми остават сравнително високи за Европа, където почти 50% от ромите са неграмотни или умерено грамотни. Без да са завършили задължително образование много млади роми не са в състояние да отговорят на основните изисквания на програмите за професионално образование. Тези ниски нива на участие в образованието на деца и младежи от ромски и пътуващи семейства са особено тревожни, тъй като образователните фактори имат пряко и остро въздействие върху шансовете за успех в живота. Данните показват, че ромските младежи са най-неравнопоставените младежи в рамките на ЕС.

Второто проучване на Европейския съюз за малцинствата и дискриминацията през 2016 г. (EU-MIDIS II):

30% от ромските деца живеят в домакинства, където някой си е легнал гладен поне веднъж през предходния месец.	53% от малките ромски деца са включени в образованието в ранна детска възраст, често по-малко от половината от дела на децата на тяхната възраст от общото население в същата държава.	41% от ромите чувстват, че са били дискриминирани през последните 5 години в ежедневни ситуации като търсене на работа, на работното място, при настаняване в жилища, в здравеопазването и образованието.
82% от ромите не знаят за организациите, които предлагат подкрепа на жертвите на дискриминация.		80% от интервюираните роми са изложени на риск от бедност в сравнение със средната стойност в ЕС от 17%.
46% нямат вътрешна тоалетна, душ или баня.	30% живеят в домакинства без течаща вода	30% Само 30% от анкетирания роми са на платена работа, в сравнение със средната заетост в ЕС за 2015 г. от 70%.

Проучването идентифицира възможностите за образование на ромските младежи и деца, както е представено по-долу:

- **Ромските деца в анкетираните страни изостават от своите неромски другарчета, по всички образователни показатели.**
- **Много малка част продължава училище след задължителното образование.** Данните показват, че половината от ромите на възраст 15-18 години не посещават училище (48%). 69% от ромските деца на задължителна училищна възраст в Гърция и 77% в Румъния посещават училище; във всички останали страни обект на проучването този процент е 90% и повече. Само 5% от ромите на възраст между 18 и 24 години в деветте държави-членки продължават училище.
- Голяма част от **ромите нямат никакво формално образование** във всички наблюдавани възрастови групи, особено тези, които са на възраст над 25 години и тези, които са в Гърция, Португалия, Испания и Хърватия.
- **Училищната сегрегация продължава да бъде проблем в България, Гърция, Унгария и Словакия,** въпреки че е законно забранена и неотдавнашната съдебна практика на Европейския съд по правата на човека. В Словакия (62%), Унгария (61%) и България (60%) повечето ромски деца (на възраст 6-15 г.) посещават училища, в които всички или повечето от съучениците им са роми. Въпреки това етническият състав на училищата може да отразява етническия състав на хората, живеещи в района на училището.

30% от ромските деца в изследваните държави живеят в домакинства, където някой си е легнал гладен поне веднъж през предходния месец.

53% от малките ромски деца получават образование в ранна детска възраст, често по-малко от половината от дела на децата на тази възраст от общото население в същата държава.

Резултатите от проучването показват, че въпреки усилията на държавите-членки те все още не постигат повечето цели, свързани с интеграцията, което е ключов елемент от Националната стратегия за интегриране на ромите в ЕС от 2011 г. Резултатите подчертават нуждата от:

- Подкрепа за обучение в ранна детска възраст и интегрирано обучение
- По-добри възможности за заетост и по-голяма социална защита за изкореняване на бедността
- Целенасочено образование и обучение, специално подпомагащо ромските младежи и ромските жени в прехода им от начално към средно образование, а след това в намирането на работа.

Въз основа на изследванията на проекта PAL¹⁾, въпреки значителните културни и социално-икономически разлики, училищното образование или децата роми/ цигани повдигат редица проблеми във всички страни в Европа:

¹⁾<http://projectpal.eu/research/analysis-of-data-collected-and-research-finalization/>

ограничен достъп до образование, слабо присъствие, отпадане от училище маргинализация и дискриминация в училищата, лоша оценки или провал.

В няколко страни ромските деца **посещават най-бедните училища или са изправени пред дискриминация в училищата**, където те са малцинство. Някои деца са изпратени несправедливо в центрове за **"специално образование"** за ученици с учебни затруднения. В други случаи на децата може да им бъде отказан достъп до образование, защото нямат документи. Или просто не могат да посещават уроците, защото живеят далеч от най-близкото училище. **Въпреки това образованието е основната област, в която ситуацията на ромите се е подобрила.** Повече ромски деца участват в образованието и грижите в ранна детска възраст (53% през 2016 г., спрямо 47% през 2011 г.) - с най-значителни подобрения в Испания, Словакия, България, Унгария и Румъния – и по-малко напускат училище рано (68% през 2016 - спад от 87% през 2011 г.). Тези цифри са все още твърде високи и сегрегацията в образованието остава проблем в някои страни, като повече от 60% от ромските деца са отделени от други деца в Словакия, Унгария и България.

В доклада си от 2016 г., след своето тематично посещение в Полша по въпросите на професионалното образование и обучение на ромите, **Специализираната експертна група по въпросите на ромите и пътуващите на Съвета на Европа (CAHROM)** отбелязва, че относително малко внимание се отделя на професионалното образование и обучение. Професионалното образование е образование, което подготвя младите хора да работят в областта на търговията, занаятите и техническите професии чрез специализирани технически и професионални училища, колежи и институти, докато професионалното обучение означава обучение за умения и компетенции за конкретни работни места.

Професионалното образование и обучение все още е недостатъчно признато като приоритет и решение, което предлага начини за мобилизиране и осигуряване на възможности на младите хора от ромски произход и пътуващите и гарантиране на тяхната икономическа самостоятелност. Професионалното образование може да се разглежда и като вид **"преходен пояс"** на пазара на труда за тези, които не са продължили образованието си след задължителното и са поели семейни отговорности в ранна възраст. По-голямо внимание следва да бъде отделено на професионалното образование и обучение като предпазна мрежа за младежи от ромски произход и пътуващи в риск, като същевременно се проучват начините за отваряне на пазара на труда за заетостта на ромите и пътуващите.

В средата на **Десетилетието на ромската интеграция** е ясно, че има още много какво да се направи. Повишената миграция на роми от "нови" към "стари" държави-членки доведе до реакции на правителствата, които са противоречиви и силно политизирани. През последните пет години се наблюдава и нарастване на крайно десните, екстремистки групи и партии, с ясни анти-ромски програми и различни форми на анти-ромско насилие се отчитат редовно в Централна и Източна Европа. Като се има предвид текущото състояние на проблемите, **Фондът за образование на Роми** вярва, че **премахването на образователната дистанция между ромите и неромите е неотложен**

въпрос и е основен приоритет за подобряване на положението на ромите в Централна и Източна Европа. Необходими са по-големи дългосрочни инвестиции в образованието на ромите, както и по-ефективни действия за справяне с други аспекти на изолацията - заетост, здравеопазване и жилищно настаняване, тъй като те имат взаимно укрепващ ефект. Дискриминацията и нетолерантността към ромите са общи за всички аспекти, включително образованието, а мерките трябва да отчитат необходимостта от справяне с тази дълбоко вкоренена тенденция.

Годишното изследване на растежа на Европейската комисия²⁾ показва, че държавите-членки и ЕС трябва да направят много за изпълнението на стратегията "Европа 2020" и за постигането на основните ѝ цели, подкрепени от водещи инициативи³⁾. За редица държави-членки, справянето с положението на ромите по отношение на заетостта, бедността и образованието ще допринесе за напредъка към целите на стратегията "Европа 2020" за заетост, социално приобщаване и образование.

Целите на ЕС за интеграция на ромите трябва да обхващат, в зависимост от размера на ромското население, **четири ключови области**: достъп до образование, заетост, здравеопазване и жилищно настаняване. Тези минимални стандарти следва да се основават на общи, сравними и надеждни показатели. Постигането на тези цели е важно, за да се помогне на държавите-членки да постигнат общите цели на стратегията "Европа 2020". В областта на достъпа до образование **държавите-членки следва да гарантират, че всички ромски деца имат достъп до качествено образование и не подлежат на дискриминация или сегрегация, независимо дали водят уседнал начин на живот или не. Минималното, което държавите-членки следва да осигурят е завършването на началното училище. Те следва също така да разширят достъпа до качествено образование и грижи в ранна детска възраст и да намалят броя на преждевременно напускащите училище от средното образование в съответствие със стратегията "Европа 2020". Ромските младежи трябва да бъдат силно насърчавани да участват и в средното и висшето образование.**

Образователните постижения при ромското население са много по-ниски от тези на останалата част от населението, въпреки че ситуацията се различава в отделните държави-членки. Тъй като посещаването на начално училище е задължително във всички държави-членки, те имат задължението да гарантират, че началното образование е достъпно за всички деца в съответната възраст. Според *най-добрите налични данни от Проучването на работната сила през 2009 г. средно 97,5% от децата в ЕС завършват основно образование.*

Комисията прие Съобщение относно **Образованието и грижите в ранна детска възраст**, в което *се подчертава, че степента на участие на ромските деца е значително по-ниска, въпреки че техните потребности от подкрепа са по-големи. Повишеният достъп до висококачествено несегрегирано образование в*

²⁾СОМ (2011) 11, Годишен обзор на растежа: напредване на цялостния отговор на кризата на ЕС.

³⁾От седемте водещи инициативи най-важните в този контекст са Европейската платформа против бедността и социалната изолация, Програмата за нови умения и работни места и Съюзът за иновации..

ранна детска възраст може да играе ключова роля за преодоляване на образователните недостатъци, пред които са изправени ромските деца, както се подчертава от пилотните действия по интеграция на ромите, които понастоящем се провеждат в някои държави-членки с принос от бюджета на ЕС.

Въз основа на разгледаните проучвания и събраната информация от експертите по проекта бяха взети общи решения и бяха поставени **7 общи Стълба** за подкрепа на образованието на ромските младежи. Целите са представени накратко в таблицата по-долу:

1	Ангажиране и мотивация на семействата	
2	Факултативна учебна програма за учебни заведения и детски градини.	
3	Кретивно образование за ромските деца	
4	Подпомагане на ромските деца и младежи във висшето образование	
5	Професионално развитие на преподавателите на ромските деца и младежи	
6	Подновяване на професионалното образование	
7	Ромски посланици	

ПРЕЧКИ ПРЕД УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Образованието е основната област, в която положението на ромите се подобри. Сред успехите около образованието са законодателната реформа, приобщаващите структури, увеличаването на участието на ромите, подобряването на мултикултурните компетенции, подкрепата за ромските ученици и учители и обръщането към родителите. Сред останалите предизвикателства все още остават високи проценти на преждевременно напускане на училище, трудности при насърчаването на ефективен преход за ромското население към средно и висше образование, езикови недостатъци и дискриминация.

На база на анализ на прилагането на изследванията на **проекта PAL**, ромските деца все още са изправени пред езикови бариери и етническа нетърпимост от учители и връстници. Можем да кажем, че според отговорилите най-важната причина, поради която ромските деца нямат по-голям успех в училищната система, е **БЕДНОСТТА**.

Проблемът с **високия дял отпаднали** се обяснява в значителна степен с голямата бедност сред ромските семейства и скъпото образование, с ранните бракове и с факта, че съществуващата учебна програма е демотивираща.

Проектът и мрежата PAL, основаващи се на работата си с ромите и дългогодишния опит, предлагат следните инициативи, които да бъдат адаптирани на национално и европейско ниво:

ОБРАЗОВАТЕЛНА РЕФОРМА: Държавата трябва да подкрепя родителите роми и децата с необходимото училищно оборудване (писалки, моливи и тетрадки), подкрепа за обучение (учители след училище, ромски асистент и ромски медиатори), безплатно културно и творческо обучение и предоставяне на стипендии за гимназии и университети. **ПРОГРАМАТА**, която се предлага в училищата в Европа **не съответства на мултикултурното разнообразие** и трябва да бъде адаптирана по отношение на оздравителното преподаване, мотивацията, специфичните програми и подкрепата от училище, равнопоставеното отношение, промяната на училищната програма (включването на културен омбудсман диалог и подкрепа и диалог със семейството, работа с родителите), стимулирането на таланти, компетенции, свързани с дарби (предимно артистични като музика, танци и занаяти) и промяна на стратегията и предлагане на иновативно оценяване на уменията и интересите на ромските деца въз основа на решаване на задачи в игри, изразявайки се чрез музика или образи. Езиковите бариери биха могли да бъдат преодолені с период на подготовка преди детска градина и преди училище за ромите и децата на мигрантите, за да учат език и да се адаптират към новата среда. **Ромските асистенти и медиатори са показани като добро решение.**

Подкрепата на приобщаващото образование ще бъде от решаващо значение и изграждане на националната законодателна рамка и мрежа от образователни институции, които създават възможности за ромите, е очакваната положителна мярка. Допълнителни изследвания са представени като

част от доклада ["Равенство и изолиране: антидискриминационната рамка на ЕС и тенденциите в юриспруденцията по отношение на правата на ромите в областите на образованието и заетостта"](#).

ПРИБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ: Препоръката на Съвета от 2011 г. относно политиките за **намаляване на преждевременното напускане на училище** препоръчва включването на целеви мерки за най-уязвимите групи, включително ромите. Вследствие на [Парижката декларация](#) Комисията засили подкрепата си за **ПРИБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ**. Един от приоритетите е **да се насърчи образованието на децата и младежите в неравностойно положение, включително ромите, като се гарантира, че системите за образование и обучение отговарят на техните нужди**. Подкрепата за развитието на приобщаващото образование ще подобри формите на самооценка и средства за подобряване на приобщаващото образование в ранна детска възраст. По-подробна информация за проблемите е представена в дискуссионния документ ["Ромите са равни: алтернативи на бедността, расизма и изолирането в образованието и заетостта"](#). Кампания за повишаване на осведомеността, озаглавена ["Не е твърде късно"](#), беше подкрепена като част от проекта PAL и ангажира повече от 10 000 души в ЕС.

Ромите са много младо население. Затова в този аспект е важно да се справим с тази част от населението, които скоро ще бъдат напълно отговорни граждани на държавите членки на ЕС. Младостта е период от живота, когато повечето хора се бунтуват срещу съществуващата ситуация с оправдани или не причини. Но ако са в ситуация, в която не могат да загубят нищо, защото не притежават нищо, те не могат да

загубят статута си в обществото, защото са социално изолирани, не могат да застрашат бъдещето си, защото нямат никакви очаквания, с ниско самочувствие, с етикет за самоличност; те биха посмели да направят всичко. Предотвратяването на радикализма сред младите хора започва с приобщаване, интеграция и достойно ниво на съществуване. Ако не искаме ромски селища да бъдат "по-го" зони, гнездо на престъпници, трябва да дадем на младежите възможност за по-добър живот, възможности да прекарват свободното си време в творчество, забавление, спорт и т.н. Също толкова важно е да се предотврати преждевременното напускане на училище като втора възможност за образование. С по-добро образование те ще имат по-добри възможности за заетост. Най-лошият сценарий е да прекарат младостта си на улицата.

СТЪЛБОВЕ ЗА ПОДПОМАГАНЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО НА МЛАДЕЖИТЕ РОМИ

Проектът "Интеграция чрез обмен на опит в обучението на младежи роми" (**Ромски посланици**) е едногодишна инициатива за младежки обмен на опит, финансирана от Програма "Еразъм +" и Центърът за международно сътрудничество в образованието (DZS) на Чешката република номер **2017-3-CZ01-KA205-046733**. Целта на инициативата е да се проучи, анализира и обмени опит между експерти, медиатори и учители в областта на възможностите за образование и заетост на ромите.

Проектът има за цел да подготви стратегически документ за интеграцията на ромите чрез образование и ръководство за обучение на ромски медиатори в трудова заетост.

Експертите по проекта обсъдиха и предложиха **7 основни стълба** за подпомагане на ромския образователен процес за младежи, те бяха създадени в съответствие с проведените изследвания и 10-те общи основни принципи за приобщаване на ромите.

За да се **издаде стратегически документ за изразяване на амбицията на ЕС: образование за ромите 2018-2028**, е необходимо да се приложи **ПОЛОЖИТЕЛНА ДИСКРИМИНАЦИЯ**. Положението на ромското малцинство е все още далеч от средното равнище на останалите граждани на ЕС, които се нуждаят от специално отношение, превенция, защита и мерки. Нашата обща препоръка е страните от ЕС в националната политика за превенция да прилагат положителна дискриминация в областта на образованието.

Според нас най-ефективният начин за постигане на най-добри резултати е синергията на ромски проекти и важни документи като Рамка на ЕС за национални стратегии за интеграция на ромите до 2020 г. Има много проблеми, пред които са изправени ромите, и е необходимо да се съсредоточим върху конкретни цели и да засилим ефектите.

Нашето **ЗАКЛЮЧЕНИЕ** е, че положителната дискриминация за ромите е необходима част от стратегията. В същото време сред останалата част от населението е необходимо повишаване на осведомеността относно ромската култура и ситуацията на ромите, за да бъдат приети мерките за положителна дискриминация, за да се избегне отрицателна реакция, език на омразата и друга дискриминация от обществеността. **Ромите трябва да вземат предвид какво е по-добре за тяхната общност: положителната дискриминация ги води, от една страна, към риска от събиране на данни според националния ключ, а от друга страна им дава - по-добра начална позиция.**

Стълб номер 1 **Ангажиране и** **мотивация на** **семействата**

Тъй като семейството е основният ключ на образователния процес, експертите на проекта „Ромски посланик“ предлагат като стълб за образователната интеграция активното участие на ромските семейства и родители в учебния процес. Тъй като семейните ценности са на много високо място в ромската общност, модел на подражание на родителите и подкрепата на семейството е важен инструмент за увеличаване на процента на образование на децата и намаляване на отпадането от училище.

С други думи...

Ромските родители не винаги са наясно колко е важно да изпращат децата си на училище и да правят необходимата инвестиция. Следователно те по принцип не са достатъчно ангажирани в училищното образование на децата си. По финансови причини много родители задължават децата си да започнат работа в ранна възраст или да останат вкъщи, за да се грижат за братята и сестрите си. Най-голямата грижа на ромските семейства е намирането на начини за задоволяване на техните ежедневни нужди. Ранните бракове и раждания затрудняват ромите да ходят на училище. И наистина много млади хора създават двойки преди 16-годишна възраст и раждането на първите деца не позволява на младите момичета да посещават училище.

Как това може да се постигне на практика?

- Семинари за семейства, където ще бъде обяснявана целта на училищното образование и ползите от него;
- Обмяна на опит с други партньори;
- Ден на отворените врати за посещение на семействата в училищата;
- Мотивиращи кампании за повишаване на осведомеността.

Стълб номер 2 **Избираеми учебни** **програми за** **учебни заведения** **и детски градини**

Помощниците на преподавателите в предучилищното образование, действащи като „културни посредници“, играят решаваща роля в подпомагането на ромските деца да научат официалния език на страната и в насърчаването на интеграцията им в училищата.

Езиковият проблем съществува особено в източноевропейските страни, където ромският език, въпреки историческите му пречки и фактът, че той е само говорим език, е добре запазен. Проведените от ПРООН проучвания показват, че 54% от интервюираните роми говорят ромски у дома.

С други думи...

Друга основна пречка е проблемът да не се знае официалният език на страната, в която живеят ромите. Повечето ромски деца започват училище с много слабо познаване на официалния език на страната, което прави техния напредък в образованието невъзможен. Следователно те са в неравностойно положение в сравнение с останалите ученици, които владеят добре езика и нямат същите проблеми в продължаването на своето образование. Необходимостта от разработване на учебния материал на ромски език става все по-забележима. Наличието на учебници на ромски език може да помогне на ромските деца да ходят на училище и да учат, а също така насърчава родителите им да ги изпращат на училище.

Как това може да се постигне на практика?

- Адаптиране на учебните програми за обучение на ромски деца в училище и в детска градина;
- Учебници по ромски език;
- Обучение на асистентите, медиаторите и ромските координатори и учителите в детските градини да използват новите методи на преподаване и допълнителните учебни програми.

Съълб номер 3

Творческо обучение на ромските деца

Креативното мислене и образователният процес са изключително уредени през последните 5 години, като целта е да се повиши интересът на децата и тийнейджърите към училищния процес и четенето. Процесът често се използва за деца с проблеми с вниманието и мигранти. Представянето на знанията във вид на игри и под формата на състезания винаги е мощен и ефективен инструмент.

С други думи...

Достъпът на ромите до образование зависи пряко от нивото на образование, което им се предлага. Често се отбелязва, че нивото на училищното образование, предоставено на ромските деца, е по-ниско от това, което се предлага на останалата част от населението. Липсата на мотивация на учителите да работят с деца от друга култура, предразсъдъците към ромските семейства и липсата на обучение са фактори, които допринасят за ниското ниво на образование, предлагано на ромите. Чрез този подход на преобладаващото население се предоставят инструменти и компетенции, които да му помогнат да разбере ромската култура, а на ромите им се предоставят инструменти и компетенции, за да разберат традиционната култура. В резултат на това, насърчаването на взаимното разбиране помага за справяне с предразсъдъците и от двете страни. Този подход обаче не означава, че трябва да се правят отстъпки по отношение на основните права на човека.

Как това може да се постигне на практика?

- Творческа учебна програма и материали за учителите;
- Въвеждащи курсове и национални състезания;
- Допълнителни средства от държавата за творческо образование.

Съълб номер 4

Голяма образователна подкрепа за ромските деца и младежи

Целта на този съълб е да допринесе за появата на критична маса от роми завършили висше образование, уверени и горди с ромската си идентичност, академично и социално ориентирани, притежаващи умения и компетенции, които им дават възможност да станат професионалисти в своята област както и да останат твърдо свързани с ромската общност и да подкрепят нейното по-нататъшно развитие и интеграция в обществото.

С други думи...

Проучванията показват, че в някои държави-членки само ограничен брой ромски деца завършват началното училище. Има тенденция ромските деца да преобладават в специалното образование и в сегрегирани училища. Необходимо е да се укрепят връзките с общностите чрез културни/училищни посредници, църкви, религиозни асоциации или общности и чрез активното участие на родителите на ромите, да се подобрят межкултурните компетенции на учителите, да се намали сегрегацията и да се осигури задължително посещаване на начално училище.

Как това може да се постигне на практика?

- Дарения и стипендии за ромски ученици и студенти и информация за резултатите и използването им;
- Уроци и теми, свързани с ромската култура;
- Безплатни материали от управляващите и местните заинтересовани страни.

Съдеб номер 5

Професионално развитие на преподавателите на ромски деца и младежи

Ролята на училищните медиатори, асистентите и учителите в образователния процес е много важна за ефективното осъществяване на интеграционния процес. Ромските деца трябва да бъдат подпомагани от учители, които са били обучени да работят със специфичната група или сътрудници/ посредници, за да участват активно в ежедневието образователен процес.

С други думи...

Училищните структури и нивото на образователните услуги са основни аспекти на принципа на правото на достъп до училищата. Повечето ромски деца посещават училища или са в класове, където те са мнозинство. В много страни училищата, които се посещават предимно от роми, се намират в районите, където живеят ромите, а образованието е на по-ниско ниво от това в другите училища. В България например фактът, че повечето роми живеят заедно в гета, има решаващо влияние по отношение на пространствената сегрегация. Ромските деца често посещават „рехабилитационни училища за деца с умствени увреждания“. В повечето случаи ромските деца, които посещават тези училища, всъщност нямат проблеми с психичното здраве.

Как това може да се постигне на практика?

- Създаване на обучителни програми за учители, работещи с ромски деца;
- Степени за висше образование за преподаватели, които работят като начални учители в основното образование с ромски език и работят в сегрегирани училища;
- Обмяна на опит.

Съдеб номер 6

Подновяване на професионалното образование

Професионалното образование и обучение все още е недостатъчно признато като приоритет и решение, което предлага средство за мобилизиране и осигуряване на възможности за младите хора от ромски произход и пътуващите и гарантира тяхната икономическа самостоятелност.

Професионалното образование също може да се разглежда като вид "трансмисионен пояс" на пазара на труда за тези, които не са продължили образованието си след задължителното образование и са поели семейни отговорности в ранна възраст.

С други думи...

Професионалното образование се отнася до образование след задължителното, което подготвя младите хора да работят в областта на търговията, занаятите и техническите професии чрез специализирани технически и професионални училища, колежи и институти, докато професионалното обучение се отнася до обучение за умения и компетенции за конкретни работни места.

Как това може да се постигне на практика?

- Информационни срещи и центрове за информиране на ромските деца и младежи относно възможностите за професионално обучение и осигуряване на втори шанс в образованието;
- Подпомагане на младежките инициативи за професионално образование и обучение и срещи за самооценка;
- Повишаване на участието на деца и младежи в курсове за професионално обучение и ПОО по различни теми за ромските деца и младежи;
- Директна връзка между обученията и работодатели.

Стълб номер 7 Ромски посланици

Значението на ромските наставници, т.нар. „посланици“ по отношение на моделите на поведение се оценява като възм-ожен инструмент за ефективно осъществяване на интеграционния процес на ромите. Представянето на успеха и на добрите резултати от обучението в личностното развитие е от съществено значение.

С други думи...

Самомотивацията е много важна за личното развитие на всяко дете, но най-вече за деца от маргинализирани групи. Подкрепата на наставници в ролите на индивидуални вдъхновители и идоли е един от най-лесните начини за промяна на възприемането на ползите от образователния процес от страна на младите.

Как това може да се постигне на практика?

- Създаване на мрежа от ромски модели за подражание, в която проспериращи роми споделят своя успех;
- Обмен на добри практики и истории за повишаване на осведомеността на общността;
- Процес на наставничество
- и самомотивация.

ОСИГУРЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИТЕ И ФИНАНСОВИТЕ СРЕДСТВА НЕОБХОДИМИ, ЗА ДА БЪДАТ ПРИЛОЖЕНИ НАЦИОНАЛНИТЕ ПОЛИТИКИ НА МЕСТНО НИВО

Въз основа на опита на държавите-членки, включително тези, които участват в Десетилетието на ромите, Комисията призовава държавите-членки да уеднаквят **националните си стратегии за интегриране на ромите** с целевия подход, посочен по-горе, и да удължат периода на планиране до 2020 г. *Държавите-членки, които все още не разполагат с национални стратегии за ромите, са призовани да определят подобни цели, пропорционално на размера на ромското население, живеещо на техните територии, като се вземат предвид различните им изходни точки, както и особеностите на това население.*

Националните стратегии на държавите-членки следва да се стремят към целенасочен подход, който е в съответствие със **Общите основни принципи за приобщаване на ромите**, активно да допринасят за социалната интеграция на ромите в обществото и за премахване на сегрегацията там, където тя съществува.

Общите основни принципи за приобщаване на ромите

1. Конструктивни, прагматични и недискриминационни политики2. Изрично, но не и ексклузивно насочване.3. Межкултурен подход4. Стремение към мнозинството5. Разбиране на аспектите свързани с пола	6. Обмен на политики основани върху факти7. Използване на инструментите на ЕС8. Включване на регионалните и местни власти9. Включване на гражданското общество10. Активно участие на ромите

За да се гарантира, че в държавите-членки съществуват ефективни политики, Комисията предлага да бъдат разработени национални стратегии за интеграция на ромите или, ако такива вече съществуват, те да бъдат **адаптирани за постигане на целите на ЕС за интеграция на ромите** с целенасочени действия и достатъчно финансиране (национално, от ЕС или друго), за да бъдат постигнати. Тя предлага

решения за преодоляване на настоящите бариери пред по-ефективното използване на средствата от ЕС и поставя основите на силен механизъм за мониторинг, който да гарантира конкретни резултати за ромите. Националното ниво е важно, защото е нужна законодателна система, в която правата на малцинствата са осигурени, а тези, които не ги спазват са преследвани от закона.

Нивото на ЕС е важно, защото ЕС има по-широка рамка от националната с общ знаменател за всички държави-членки и е навигационен компас за интеграция, национални стратегии и законодателство. И накрая ЕС създава съфинансирани проекти за подобряване на позицията на ромите, социалното приобщаване и интеграцията. На равнище ЕС съществуват **ромска национална платформа** и други, представляващи ромите органи, които биха могли да окажат влияние на равнище ЕС, национално, регионално и общинско ниво.

Освен равнището на ЕС и националното равнище, важно е и нивото на общността, в която живеят ромите. Ромите имат поговорка, че каквото е селото, такива са и ромите в него. Когато съседите са готови за диалог, те са толерантни към малцинството и могат да живеят с ромите като добри съседи.

*Въз основа на решението, взето на 3-тата среща на върха за ромите, проведена в Брюксел на 4 април 2014 г., са поканени около 500 представители на институции на ЕС, национални правителства и парламенти, международни организации, кметове, организации на гражданското общество (включително ромски организации) и местни и регионални власти да изразят мнението си за по-нататъшното изпълнение на рамката на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите. **Работата за приобщаването на ромите на местно ниво както в ЕС, така и в кандидатстващите за присъединяване страни**, беше централна тема на срещата на високо равнище.*

Бяха предложени по-нататъшна координация на членовете и разработване на инструменти за налагане на националните и европейските политики в тази област, както и следните теми:

- Политиките да бъдат приобщаващи за всички роми на местно ниво;
- Да бъде направено така, че европейското финансиране да достигне местните и регионалните власти за подкрепа на интеграцията на ромите;
- Приобщаването на ромите да се превърне в реалност на местно ниво в държавите, кандидатстващи за присъединяване.

Комисията е също така КРИТИЧНА и към реалното прилагане на [Националните стратегии за интеграция на ромите](#). Координираните усилия на европейско, национално и местно ниво за създаване на Национални платформи за ромите ще съберат всички ромски експерти и ще подкрепят сътрудничеството между тях. Еврокомисията създаде 28 **национални звена за контакт** за изпълнение на националните стратегии за интеграция на ромите, състоящи се предимно от държавни институции (министерства и държавни служби). **НАЧИНЪТ** за ефективна координация на усилията на всички национални стратегии и инициативи за интеграция на ромите е да бъде създадена **Европейска неправителствена мрежа за подкрепа на ромите, циганите и пътуващите**, която ще обменя опит и ще си сътрудничи за постигането на по-широките интеграционни цели в областта на образованието, заетостта, здравеопазването и жилищата на ромите.

Понастоящем партньорите от проекта "Борба с дискриминацията и антициганските нагласи в образованието и заетостта в ЕС" (PAL) създадоха Европейска мрежа ([PAL мрежа](#)), която ще осигури дейности за засилване на приоритетите и политиките за повишаване на осведомеността и обучението въз основа на най-добрите налични доказателства и ще ръководи рентабилното използване на инструменти, интервенции и системи, за да се гарантира и наблюдава напредъкът към постигането на националните и европейските цели. Мрежата в момента наброява **74 членове от 23 европейски държави** и ще бъде официално създадена през 2018 г. в Белгия.

СЪЗДАВАНЕ НА СИНЕРГИИ МЕЖДУ ПРОГРАМАТА ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ПРОГРАМАТА ЗА ИКОНОМИЧЕСКА ЕФЕКТИВНОСТ

В случая на приобщаването на ромите в образованието е от съществено значение да се гарантира, че аргументите в полза на правата на човека и икономическата ефективност са тясно свързани. Използването само на аргумента за правата на човека може всъщност да бъде много контрапродуктивно, особено ако създава представа, че ромите трябва да имат специални права или специална интерпретация на техните права, като същевременно често те се възприемат като неприемащи всички свои задължения като граждани. От друга страна, само икономическите аргументи не са достатъчно силни, за да се борят с утвърдената дискриминация. Икономическата обосновка може да бъде най-убедителна за технократите, но често не е така за политиките или за широката общественост. Както беше споменато по-рано, редица оценки показват, че разходите за осигуряване на подходящ достъп на ромите до основни услуги в голяма степен се компенсират от високата цена на по-ниските резултати от живота, произтичащи от системното изолиране на ромите. Що се отнася до дневния ред за правата на човека, Обединените нации, Съветът на Европа и Европейският парламент в частност приеха редица текстове, описващи правата на малцинствата и равните възможности. Някои от тези резолюции се отнасят пряко до образованието.

© Cypress Collectibles

Фондът за ромско образование подчертава значението на доброто управление в образователните системи, а доброто управление изисква политиките и програмите да съответстват на законодателството на дадена страна, което на свой ред да отговаря на европейските стандарти. Един от проблемите тук е, че след като една страна се присъедини към ЕС, един от ключовите стимули за политиките и длъжностните лица да предприемат действия по отношение на правата на човека губи силата си, тъй като ЕС има относително малко влияние върху начина, по който държавите-членки се справят с малцинствата, особено в образованието, тъй като образованието остава основно отговорност на отделните държави-членки в рамката на ЕС.

НАБЛЯГАНЕ НА ВАЖНОСТТА НА РОМСКОТО УЧАСТИЕ

Участието на бенефициентите винаги е важно, а литературата за развитието подчертава положителното въздействие на участието: Когато добре разработените и прилаганите подходи за участие увеличават ангажираността на участниците в проекта, те увеличават устойчивостта чрез намаляване на риска от конфликти, като създават форум за обсъждане на въпроси и проблеми. По-голямото участие също така подобрява ефикасността на действията, изпълнявани чрез проекта, като увеличава доверието и създава комуникационни канали между различните заинтересовани страни. Недостатъците на участието също са добре известни: отнема време, може да отнеме повече ресурси в краткосрочен план с ползи, постигнати само в средносрочен и дългосрочен план и изисква адаптирани институции, специално обучен персонал и добре разработени методи. Лошо разработените механизми за участие всъщност могат да доведат до по-лош резултат, отколкото никакво участие.

В случая на ромското образование участието е от решаващо значение поради редица причини. Една от причините е необходимостта да се даде възможност на ромските общности. До съвсем наскоро ромите рядко представляваха силна и добре организирана политическа сила на местно и национално равнище и следователно, с някои изключения, участието им в законодателните и избираеми органи е слабо, така че те имат намалена способност да оказват влияние не само върху политики, но и върху специфични програми. Освен ако те не станат сила, която има значение в играта на демократичната власт, влиянието на ромите върху икономическите реформи ще бъде много ограничено. Следователно осигуряването на глас и прозрачност за елита на малцинствата е от съществено значение, защото този елит е все още малък и изисква подкрепа да бъде чул, и защото успешното участие може да стимулира интереса на ромите да се включат в обществения живот. Това е вярно на регионално, национално и местно ниво. Ползите от участието в колективния ангажимент на обществото не са очевидни за хора, които са били дискриминирани толкова дълго. **Участието създава ангажимент и също мотивация.** Усилията за отваряне на възможности за участие, ако са добре управлявани, могат да доведат до доверие, което е необходимо за успешни програми.

Втората причина, поради която участието е важно, е, че ромските родители са склонни да бъдат по-малко ангажирани от други родители в училищното управление и взаимодействието с училищния персонал. Това се дължи на много фактори като по-ниското ниво на образование на ромите, тяхното възприемане, че няма да бъдат изслушани или фактът, че механизмите за справяне с бедността не им дават времето и ресурсите, необходими за ефективно участие. **Опитът с ромските образователни проекти показва, че ниското участие на родителите може да се промени много бързо и че това не е толкова голям проблем, както се твърди.** Ако родителите се изслушват на ниво училище и получават минимална подкрепа и обяснение, изисквани чрез програмите за приобщаване като училищни посредници, техните нагласи се променят бързо. Програмите показват също, че когато участието на родителите може да бъде постигнато, то има пряко и бързо въздействие върху успеха на ромските деца в училище.

Трета причина, поради която участието на ромските организации и ромския персонал в изпълнението е важно, е, че стереотипите и от двете страни често понижават доверието между ромските и неромските общности. Ромските общности обикновено реагират много по-добре на ромски организации и ромски персонал. Тези организации могат да бъдат отлични посредници между неромските организации и ромската общност. Ромският персонал и организациите често са също отлични модели на подражание, които могат да покажат на сравнително затворени общности, че интеграцията не означава непременно загуба на самоличност и излагане на дискриминация.

За да се подсилят тези ръководни принципи, е важно да се включи местната общност в разработването и изпълнението на интервенциите. Членовете на местната общност знаят какво е необходимо, защо е необходимо, какви са бариерите, какво може да се направи, какво е достъпно за потребителите и какво може да се поддържа.

Участието увеличава чувството за собственост на общността и способността на жителите да поддържат и боравят с интервенции, като по този начин увеличават шансовете те да бъдат поддържани с течение на времето.

Такава активна роля за ромските общности в неравностойно положение също допринася за тяхното социално приобщаване. Същевременно участието на неромските общности е от решаващо значение, за бъде спечелена тяхната подкрепа за интервенцията, да се избегне заклеяването на ромите и да се насърчи взаимодействието и сътрудничеството между роми и нероми, въз основа на взаимни интереси.

За тази цел е полезно да се осъществи съдействие с организации на гражданското общество, които са установили отношения на доверие с ромските общности в неравностойно положение. Участниците в гражданското общество могат да играят важна роля за намирането и ангажирането на тези общности, тъй като вкорененото недоверие към властите често пречи на ромите в неравностойно положение да участват активно в официални проекти. По същия начин ромските медиатори и социалните работници в общността могат да улеснят идентифицирането, планирането и осъществяването на интервенции на общностно ниво. Те могат да помогнат за

ПАРТНЬОРСТВА ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА ТОВА, КОЕТО РАБОТИ

Партньорството е от съществено значение за постигане на напредък в дневния ред за намаляване на различията в образованието между ромите и неромите и за постигане на необходимата реформа в образователните системи. Бързото развитие на децентрализацията означава, че централните правителства сами по себе си често имат ограничена способност да гарантират, че националните политики се прилагат добре. Ето защо са необходими местни партньори, но партньорствата изискват някои предпоставки, които на първо място изискват по-добро разбиране на **въздействието на политиките и документирането на това, което работи и какво не работи, е от първостепенно значение.**

Много неща са написани за ромското образование в Централна и Източна Европа, но все още има много малко познания за това какво работи и какво не работи - и за въздействието на последните реформи. **Ясно е, че тези страни като Унгария, които се ангажираха решително с интеграцията на малцинствата в своята образователна система и преведоха този ангажимент в конкретни политики и бюджетни средства, са по-успешни.** Въпреки че в Унгария остават някои сериозни проблеми, ромското население в страната има много по-добри резултати в образованието от ромското население в Словакия, България или Румъния. Този напредък е важен, защото помага за борба с негативните стереотипи за ромите и образованието, които все още силно влияят върху отношението на широката общественост, правителствата и дори агенциите за развитие и дарителите. Сред тези стереотипи най-честите са, че ромските родители не се интересуват от образованието, че ромите поддържат стари традиции като много ранни бракове, които не са съвместими със съвременния начин на мислене, че ромите не могат да се интегрират с други деца и се нуждаят от специално образование или отделно образование и че програмите, насочени към по-добри резултати в образованието за ромите, не работят добре и са скъпи и неустойчиви и нямат въздействие върху пазара на труда. Опитът на Унгария разкрива, че това са само стереотипи.

Вече знаем, че някои политики имат дълготрайно положително въздействие и разбирането защо и как това е така може да даде доста ясни указания за това какво да се направи. Успехът на някои политики е документиран чрез работата на Съвета на Европа по въпросите на образованието⁴, OSI, Световната банка, ПРООН и редица университети, работещи по този въпрос. Ползите от добрите политики се

потвърждават и от първата обратна връзка от проектите, финансирани от Ромския образователен фонд. Те включват следното:

- **Десегрегираното образование** е по-добро от сегрегацията, когато става дума за подобряване на постижения на ромските деца в училище и за това, че някои модели работят.
- **Стипендиите** са много важни за средното и висшето образование. Знаем, че тези стипендии имат силно въздействие върху честотата на посещаване на училище при ромите, но те са по-ефективни, ако се включи менторство и консултиране.
- **Записването в предучилищни групи за една година** е може би най-ефективната инвестиция за подпомагане на децата да успеят в началното училище и дори след това, в средното образование.
- **Признаването на ценностите на културата и местния език** създава среда, която благоприятства интеграцията.
- **Участието на родителите и участието на общността** са от основно значение за увеличаване на броя на записаните ученици, както и за подобряване на представянето на децата в училище.
- **Поставянето на роми в специални училища или класове за деца с умствени увреждания** е пагубно и трябва да бъде премахнато незабавно.
- В Централна Европа повечето хора имат положително отношение към идеята за **публично финансиране на ромското образование**⁴⁾.
- **Страните, които имат всеобхватни политики с добри стимулиращи системи, постигат по-добри резултати** от тези, които избягват проблема.
- *Нужно е да научим повече за това: как най-добре да се организира работата на ромските медиатори в образованието; как да се гарантира, че учителите използват това, което научават от специалното обучение по мултикултурно образование; и как да се създаде система за стимулиране на десегрегацията на училищата в децентрализирани среди.*
- **Най-важното е да се разбере и да се направи повече, за да се прехвърлят знанията ни в програми с национално и регионално въздействие.**

Дори когато някои успехи са ясни, правителствата трябва да бъдат убедени в ефективността на добрите политики и трябва да се заобиколи противопоставянето на отделните групи интереси. **Доказването на валидността и рентабилността на някои политики и програми изисква проучвания и анализи, както и системи за мониторинг в страната.** Проблемите при получаването на съответните статистически данни ще бъдат проблем за всеки механизъм за мониторинг. По много добри причини ромите често се отказват от самоопределяне в проучвания и преброявания, което обикновено води до критично подценяване на броя на ромите. Също така, тъй като много роми участват в неформални икономически дейности, те са склонни, като всички останали, участващи в неформалния сектор, да скриват много от източниците си на доходи и дейностите, в които те са ангажирани. Освен това, поради стратегията за избягване на администрацията, която е обща за всички много бедни хора, по-бедните ромски общности в някои страни имат тенденция да не регистрират деца при раждане и може да не регистрират сватби и други семейни събития. Това поведение създава трудности при създаването на статистика и възпрепятства формулирането на политики, но то може да бъде и бива преодолявано. Информацията за ромите се подобрява в цяла Европа.

- ⁴⁾Резултира от анкета на OSI "Промяна на общоприетото отношение към приобщаването на ромите. „Непубликуван дискуссионен доклад“, 2006, Будапеща

Препоръки

Достъп до образование

- Информирание на населението за важността на образованието и професионалната квалификация с цел да се предотврати ромските деца да следват семейната образователна традиция, където родителите са неграмотни или имат ниско образователно равнище;
 - Постоянна подкрепа и посредничество между семейството и училището;
 - Борба срещу уязвимостта на ромските жени и особено на тези с много деца чрез подкрепа за достъп до образователни услуги и грижа (детска градина, програми след училище);
 - Преодоляване на неграмотността сред ромите чрез улесняване на достъпа до образование с цел постигане на поне средно образование и продължаване на изпълнението на програми за насърчаване на участието на ромското население в образователната система (иницииране на стимули за възрастните да посещават училище, програми след училище или програми от типа „втори шанс“;
- Продължаване на превенцията на отпадането от училище сред ромските деца.

Заклучения

Приобщаването на ромите в образователните системи е възможно и през последните няколко години е постигнат значителен напредък. В действителност промените започнаха да се отразяват в малкото налични статистически данни. Появява се нов елит, който се ангажира да работи за своите общности като посредници, учители или в неправителствени организации на местно ниво. Поддържането на тази положителна тенденция изисква съгласувани усилия: Важно е образователните системи да са по-отворени към мултикултурните подходи и хората да приемат, че това, че са граждани на една и съща държава, не означава, че са еднакви, имат едни и същи културни референции или имат еднаква икономическа среда. Също така е важно педагозите да бъдат по-фокусирани върху всяко дете и върху взаимодействието с другите в класната стая и училищният персонал да взаимодейства смислено с родителите и общността извън класната стая.

Основната философия на общоевропейското усилие училищните системи да приобщават ромите трябва да бъде, че това ще бъде от полза за всички деца и за обществото като цяло. Необходим е подход, насочен към децата и към общността, при който всички деца, дори и с техните различия, могат да се усъвършенстват като част от цялото общество. Това може да се постигне само ако правителствата работят за промяна на институциите си и ако ромите станат пълноправни участници в системата.